

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.2.99](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.99)

УДК 338.1

О. М. Кліменко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічної політики,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
ORCID ID: 0000-0002-2573-9333

ОСОБЛИВОСТІ ВТРАТИ ІНТЕНСИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КРИЗОВОМУ ПЕРІОДІ

О. Klimenko
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Economic Policy, S. Kuznets HNEU

FEATURES OF THE LOSS OF INTENSITY OF STATE ECONOMIC REGULATION IN THE CRISIS PERIOD

В статті запропоновано розглянути необхідність врахування неявних ефектів впливу на інтенсивність державного регулювання економіки в кризовому періоді. Визначено реальну економічну ситуацію у вітчизняній економіці з дуже рідкісною сумарною дією шоків попиту та шоків пропозиції, що викликані довготривалою пандемічною кризою. Надано основні економічні ситуації реальної економіки, в яких відображуються сучасні фактори шоків пропозиції та попиту. Показано, що при втіленні заходів економічної політики для регулювання кризової економіки виникає ефект відставання, який являє собою уповільнення реагування економіки на заходи економічної політики та наведені логічні ланцюжки внутрішнього та зовнішнього запізнення. Представлено, що для нівелювання внутрішнього запізнення слід використовувати інструменти монетарної політики, а для згладжування зовнішнього запізнення діють інструменти фіскальної політики. Проаналізовано дію автоматичних стабілізаторів та показано їх високу ефективність в час довготривалої кризової ситуації в країні, а також те, що вбудовані стабілізатори суттєво зменшують внутрішні запізнення від проведення стабілізаційної економічної політики. Для отримання скорішого стабілізаційного результату в економіці проаналізовано практики розвинутих країн стосовно використання мультиплікаторів, з демонстративною метою наведено таблицю емпіричних оцінки мультиплікаторів фіскальної політики в активній циклічній економіці США та Німеччини. Визначено деякі види фіскальної експансії з практики розвинутих країн, що доказують корисність багатьох різних категорій, якими можна маніпулювати для стабілізаційних цілей. Наведено десять прикладів розрахованих мультиплікаторів неявних зобов'язань та визначено, що найбільші ефекти виявляються для тих бюджетно-податкових заходів, що впливають на населення з низькими та середніми доходами. Запропоновано розглянути можливість використання різних коефіцієнтів для прискорення дії інструментів стабілізаційної політики в циклічній економіці. Як висновок та напрям подальших досліджень наведено схему-модель з демонстрацією ефектів, що не беруться до уваги у вітчизняній економіці при регулюванні циклічного розвитку.

The article proposes to consider the need to take into account the implicit effects of the impact on the intensity of state regulation of the economy in times of crisis. The real economic situation in the

domestic economy with a very rare combined effect of demand and supply shocks caused by the long-lasting pandemic crisis has been determined. The main economic situations of the real economy are given, which reflect the current factors of supply and demand shocks. It is shown that the implementation of economic policy measures to regulate the crisis economy has a lag effect, which is a slowdown in the response of the economy to economic policy measures and the logical chains of internal and external delays. It is presented that monetary policy instruments should be used to eliminate internal delays, and fiscal policy instruments should be used to smooth external delays. The effect of automatic stabilizers is analyzed and their high efficiency during the long-term crisis situation in the country is shown, as well as the fact that built-in stabilizers significantly reduce internal delays from the stabilization economic policy. In order to obtain a faster stabilization result in the economy, the practices of developed countries regarding the use of multipliers are analyzed, and a table of empirical estimates of fiscal policy multipliers in the active cyclical economy of the USA and Germany is presented for demonstration purposes. Some types of fiscal expansion from the practice of developed countries have been identified, proving the usefulness of many different categories that can be manipulated for stabilization purposes. Ten examples of calculated multipliers of implicit liabilities are given, and it is determined that the greatest effects are found for those fiscal measures that affect low- and middle-income people. It is proposed to consider the possibility of using different coefficients to accelerate the operation of stabilization policy instruments in a cyclical economy. As a conclusion and direction of further research, a scheme-model with demonstration of effects that are not taken into account in the domestic economy in the regulation of cyclical development is presented.

Ключові слова: державне регулювання; економічна політика; шоки попиту; шоки пропозиції; ефект відставання.

Key words: government regulation; economic policy; demand shocks; supply shocks; lag effect.

Постановка проблеми. Поточна економічна криза, породжена пандемією коронавірусу, є досить глибокою, жорстокою та має складну структуру. Опосередковано пандемія призвела до збігу, що дуже рідко зустрічається в економіці – виникнення шоків пропозиції та шоків попиту одночасно. У всіх прикладних розрахунках державної політики практикуючи економісти приймають до уваги в своїх прогнозних розкладах фактори шоків пропозиції. Циклічність розвитку економіки знаходиться під пильним наглядом вчених всього світу. Одним з основних питань всіх економічних шкіл та напрямів стосовно регулювання економіки є питання необхідності втручання держави в економіку країни та глибина цього втручання. Тому дослідження державного регулювання національної економіки є актуальними, особливо в часи пандемічних негараздів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чи повинна держава реагувати на коливання ділового циклу під час кризи або швидкого зростання та яким чином? Якщо втручатися в економічні процеси, то чи слід проводити політику стабілізації за усталеними правилами, або використовувати нові розробки вчених, або взагалі на розсуд? Відповіді на ці питання виявляють фундаментальні суперечності. Звісно, що деякі економісти, наприклад, неокейнсіанської школи, бачать у коливаннях ділового циклу негативні наслідки для розвитку економіки та шкідливість для економічного добробуту країни. І тому, за неокейнсіанською школою, держава повинна намагатися згладити вплив різноманітних шоків в діловому циклі. Це означає, що економіку слід стимулювати протягом рецесії та депресії та стримувати під час швидкого підйому. Інші економісти, наприклад, послідовники Мілтона Фрідмана [5;6], стверджують, що економічна політика не може і не повинна намагатися згладити бізнес-циклові коливання, тому що використовувані стабілізаційні заходи не досягають успіху через відставання в роботі, а можливі недоречні дії економічної політики посилюють коливання. Тому, на погляд неокласиків, державі слід утримуватися від використання інструментів економічної політики для стабілізації економіки. Так, вітчизняний вчений Захарченко В. І. [1] розглядає базове моделювання в контексті реформування економік країн різних типів, що базуються на теоріях неокласики та неокласичного синтезу. Жемба А. Й. розглядає втілення інновацій в державне регулювання, Нуреев Р. М., Мельник А.Ф., багато інших вітчизняних та зарубіжних вчених розглядають питання кризової економіки та її регулювання. Але зовсім недостатньо пророблено питання проблем втілення у вітчизняну економіку заходів економічної політики стосовно запізненої реакції економіки на ці дії.

Постановка завдання. Визначити відображення в реальній економіці сумісної дії шоків попиту та пропозиції та показати необхідність втілення заходів економічної політики. Показати дію ефекту відставання при втіленні заходів економічної політики для регулювання кризової економіки. Визначити необхідність врахування ефектів відставання для підвищення інтенсивності державного економічного регулювання в кризовому періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Переплетення шоків попиту та пропозиції – найважливіша риса глобальної кризи, що зумовлює її структурний характер. Як показує досвід останнього століття, такі кризи відбуваються не часто – раз на кілька десятиліть. В їх основі лежать технологічні зрушення, що призводять до серйозного оновлення економічних, соціально-політичних, інтелектуальних та ідеологічних, а як наслідок – умов життя. Такі структурні кризи приводять до формування нових геополітичних і гео економічних балансів, новітніх валютних змін (включаючи глобальні валюти), нових механізмів економічного та політичного регулювання, появи принципово нового порядку денного державної влади. Наразі шок пропозиції визвала коронавірусна пандемія через закриття кордонів та тим самим розрив господарських зв'язків з іншими країнами. Сучасні фактори шоків пропозиції відображаються у таких економічних ситуаціях, як:

зниження сукупної факторної продуктивності в результаті різкого скорочення доступного капіталу та трудових ресурсів через закриття підприємств, окремих регіонів та цілих країн;

обмеження логістичних ланцюжків, зокрема функціонування транспорту.

На теперішній шок пропозиції накладається шок попиту. На вітчизняну економіку він впливає через стиснення внутрішнього попиту, у тому числі через інфляцію та зниження купівельної спроможності населення, а також через зниження попиту на експортні товари.

У будь-якому разі уряд країни має переслідувати чотири основні цілі, що спрямовані на стійке економічне зростання: зростання випуску, низьку інфляцію, низький рівень безробіття та зовнішньоекономічну рівновагу.

Слідуючи обраної моделі економічної політики, слід враховувати, що при втіленні економічних інструментів в економіку завжди виникає так званий «ефект відставання», що демонструє повільне реагування економіки на дії уряду, реакція економічної системи призводить до запізнених рухів. В цієї ситуації уряд може приймати надмірні міри по прискоренню руху економічного механізму, що призведе до надмірної же реакції. Виходячи з того, що ситуація в економіці змінюється набагато швидше, ніж повертається громіздкий механізм регулювання, виникає велика ймовірність того, що зусилля з посиленого стимулювання (або стримування) економіки призведуть до протилежного результату. Тим самим економіка стає ще нестабільнішою, чим було до втручання уряду.

Ефекти відставання виявляють себе внутрішнім та зовнішнім запізненням. Внутрішнє запізнення має вельми прозаїчні причини. По-перше, потрібен час для визначення проблем нерівновагі в економіці. По-друге, уряд має погодитися, що існуючі проблеми визначені та їх потрібно вирішувати. По-третє, уряд має прийняти, погодитися та затвердити виконання та впровадження конкретних заходів економічної політики. По-четверте, потрібен час для саме впровадження цих заходів. При цьому, довге внутрішнє відставання є основною проблемою, пов'язаною з використанням фіскальної політики. Дії фіскальної політики вимагають схвалення, оскільки бюджет має бути затверджений урядом держави заздалегідь. Навпаки, Національний банк може приймати рішення та виконувати швидкі дії монетарної політики, тому внутрішнє запізнення при проведенні заходів монетарної політики буде коротшим, ніж при проведенні засобів фіскальної політики.

Зовнішнє запізнення описує час між реалізацією стабілізаційної політики уряду та реагуванням реальної економіки. Оскільки дії монетарної політики впливають лише на реальну економіку, заходи монетарної політики працюють опосередковано, ланцюжки монетарної політики досить складні, то і зовнішнє відставання високе.

Так, наприклад, якщо спиратися на досвід країн Єврозони, то після проведення заходів монетарної політики реальний ВВП потребує приблизно півроку, щоб відреагувати в помітний спосіб, а максимальний ефект можна спостерігати після приблизно півтори роки [4].

Зовнішнє запізнення є набагато меншим для заходів фіскальної політики, ніж монетарної. Зокрема, зміни державних витрат впливають на сукупний попит відносно швидко, зміни в реальному ВВП спостерігаються вже протягом півроку. Слід сказати, що в стійкої, сформованої економічної моделі добре працюють автоматичні стабілізатори, які суттєво зменшують внутрішні запізнення від проведення стабілізаційної економічної політики. Автоматичні стабілізатори стимулюють або пригнічують економіку безпосередньо після економічного шоку, і таким чином, внутрішнє запізнення майже дорівнює нулю.

Таким чином, розглянувши дію ефекту відставання, можна зробити висновок, що для нівелювання внутрішнього запізнення слід використовувати інструменти монетарної політики для отримання скорішого стабілізаційного результату в економіці, а для згладжування зовнішнього запізнення – навпаки, інструменти фіскальної політики.

Досвідчені практики втілення заходів фіскальної політики належать розвинутим країнам. В таблиці 1 наведені дослідження щодо оцінки мультиплікаторів фіскальної політики, що використовують в США та Німеччині. Американські та німецькі вчені в різних часових рамках виводили мультиплікатори за двома основними інструментами фіскальної політики, за змінами державних витрат і змінами податків. Цікавими є методи визначення емпіричних оцінок: екзогенні варіації та структурні векторні авторегресії.

Таблиця 1.
Емпіричні оцінки мультиплікаторів фіскальної політики*

Дослідження	Метод	Основний результат
Барро і Редлік (2011)	Екзогенні варіації у військових витратах та екзогенні варіації у граничних ставках федерального податку.	Мультиплікатор витрат США становить 0,6–0,7. Податковий мультиплікатор -1,1.
Бланшар і Перотті (2002)	Структурні векторні авторегресії	Мультиплікатор витрат США знаходиться між 0,9 і 1,3. Податковий мультиплікатор коливається від -0,8 до -1,3.
Хайо і Уль (2014)	Екзогенна зміна податкових надходжень, визначаються на основі обліку фактичного податкового законодавства	Податковий мультиплікатор Німеччини становить приблизно -2,4.
Маунтфорд і Уліг (2009)	Структурні векторні авторегресії	Мультиплікатор витрат США становить приблизно 0,7. Податковий мультиплікатор становить приблизно -3,6
Накамура і Стейнссон (2014)	Екзогенні варіації у військових витратах	Мультиплікатор витрат США становить приблизно 1,5
Рамі (2011)	Екзогенні варіації у військових витратах	Мультиплікатор витрат США знаходиться між 0,6 і 1,2
Ромер (2010)	Екзогенна зміна податкових надходжень, визначаються на основі обліку фактичного податкового законодавства	Податковий мультиплікатор США становить -3.

*Складено на основі [7]

Особливо важливим є те, що для оцінки фіскальних мультиплікаторів потрібна екзогенна варіація, коли фіскальна політика не пов'язана з валовим внутрішнім продуктом, тобто зміни обсягу виробництва після використання заходів фіскальної політики можна віднести лише до наслідків податково-бюджетної політики

Практики розвинутих країн доказують корисність багатьох різних категорій, якими можна маніпулювати для стабілізаційних цілей. Так, в США визначають такі види фіскальної експансії (у розрахунку на один долар США):

продовження періоду виплати допомоги по безробіттю, при чому більше всього виграють тривало безробітні складає 1,73;

зниження податкових ставок з 15% до 10%, при чому більше за все виграють працююче населення з середніми доходами складає 1,34;

федеральні вирівнюючі трансферти, коли уряд надає фінансову допомогу населенню на час рецесії складає 1,24;

неоподатковувани допомоги на дітей, від чого виграють родини, що мають низький або середній дохід, складає 1,04;

сприяння спільному оподаткуванню подружжя, що найбільшу користь приносить родинам з середнім та високим доходом, складає 0,74;

зниження максимальної податкової ставки, що найбільшу користь надає працюючому населенню з високими доходами, складає 0,67;

зниження податкових ставок, що найбільшу користь надає працюючому населенню з високими доходами, складає 0,59;

збільшення амортизаційних відрахувань, що зменшує промислові податки, складає 0,24;

зменшення податку на приріст капіталу, що веде до зменшення податків на дивіденди та приріст капіталу, складає 0,09;

збільшення неоподатковуваних надбавок на спадщину, що приводить до зниження податку після настання спадщини, становить 0,00.

Як бачимо, найбільші ефекти виявляються для тих бюджетно-податкових заходів, що впливають на населення з низькими та середніми доходами [5].

Велике значення для практичного низведення ефекту відставання має економічне прогнозування. Прогнозування економічних змінних – дуже складний процес. Прогнози особливо проблематичні в ті часи, коли найбільш потрібні, а саме: економічні змінні дуже мінливі, ситуація в економіці потребує скорішого виправлення, а інформації недостатньо.

Отже, своєчасність проведення прикладних досліджень в Україні стосовно використання мультиплікаторів в активній циклічній економіці показують активні практики розвинутих країн. На рисунку 1 пунктирними лініями показано ефекти, що не приймаються у вітчизняній економіці при регулюванні циклічного розвитку.

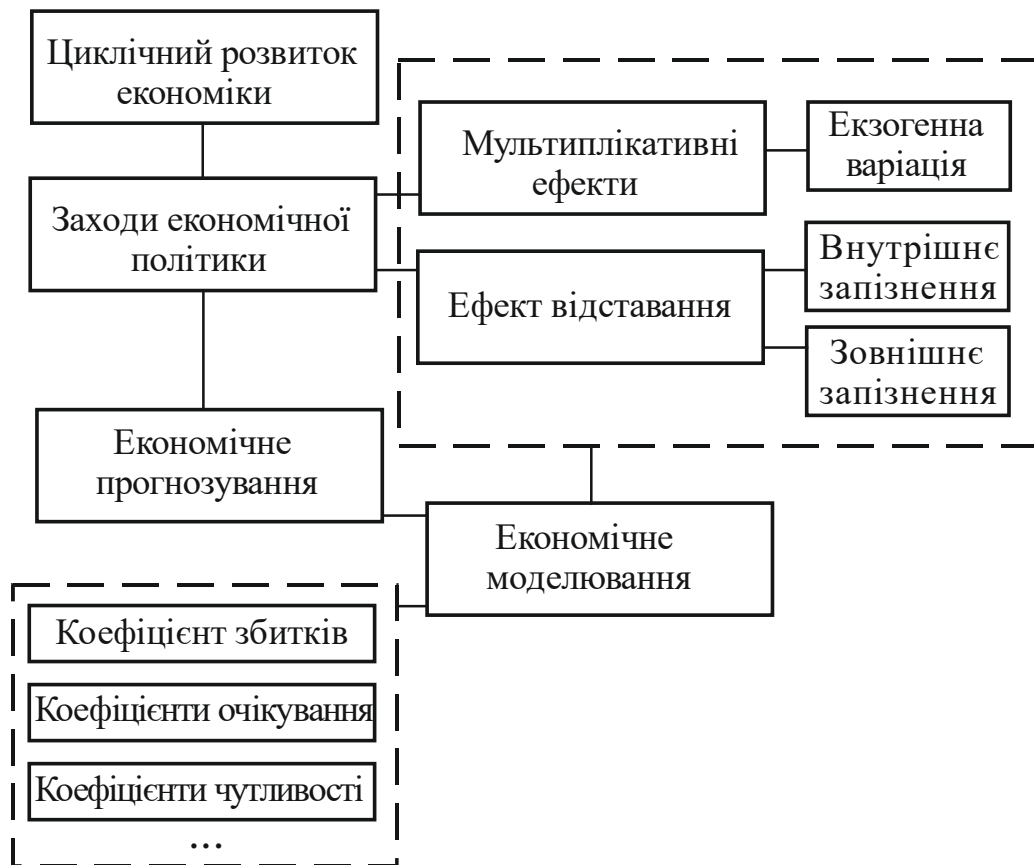

Рис. 1. Схема-модель з визначенням неврахованих ефектів економічного регулювання

Як видно зі схеми, невраховані ефекти стосуються визначення нетрадиційних мультиплікаторів при втіленні заходів економічної політики та моделюванні.

Висновки. Отже, в сучасній реальній вітчизняній економіці сформувалась глобальна структурна криза з переплетінням шоків попиту та пропозиції, що потребує нестандартного підходу до державного регулювання економіки. Особливої уваги потребує врахування ефекту відставання, який гальмує реакцію економіки на заходи держави та врахування мультиплікаторів стосовно нетрадиційних для України факторів. Безсумнівно, уряд кожної країни має приймати до уваги і оптимістичні, і скептичні погляди вчених на стабілізаційну політику, враховувати рекомендації стосовно економічних дій в тій чи іншій концентрації та при тих чи інших умовах, що складаються в економіці країни та будувати таку економічну модель, яка підходить саме даній країні в сформованих умовах господарської діяльності.

Подальші дослідження стосовно створення економічної моделі з урахуванням ефекту відставання та мультиплікаторів, апробація цієї моделі за допомогою економіко-математичних методів та економічне прогнозування за допомогою розрахунку коефіцієнтів чутливості.

Список літератури.

1. Захарченко В. І. Базові моделі економічних реформ: зарубіжний досвід використання. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. Черкаси, 2018. Вип. 49. С. 5–16.
2. Назаркевич І. Б. Державне стратегічне планування та цільове програмування структурних змін у розвитку галузей реального сектору економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. № 2. С. 251–259.
3. Штань М. В. Теоретична концептуалізація структурної політики держави. *Економіка та держава*. 2021. № 10. С. 59–63.
4. Barro R. J. Macroeconomic Effects From Government Purchases and Taxes. *The Quarterly Journal of Economics*. 2011. № 126. С. 51–102.
5. Blanchard O. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *The Quarterly Journal of Economics*. 2002. № 117. С. 1329–1368.
6. Clausen V. Monetary Policy in the Euro Area. *International Economics and Economic Policy*. 2005. № 1. С. 349–364.
7. Hayo B. Legislative tax announcements and GDP: Evidence from the United States, Germany, and the United Kingdom. *MAGKS Joint Discussion Paper Series in Economics 202125*. 2021. Philipps-University Marburg, Faculty of Business Administration and Economics, Department of Economics.
8. Hayo B. The Macroeconomic Effects of Legislated Tax Changes in Germany. *Oxford Economic Papers*. 2014. № 66. С. 397–418.

9. Mountford A. What are the Effects of Fiscal Policy Shocks? *Journal of Applied Econometrics*. 2009. № 24. C. 960–992.
10. Nakamura E. Fiscal Stimulus in a Monetary Union: Evidence from US Regions. *American Economic Review*. 2014. № 104. C. 753–792.
11. Ramey, V. Identifying Government Spending Shocks: It's All in the Timing. *The Quarterly Journal of Economics*. 2011. № 126. C. 1–50.

References.

1. Zakharchenko, V. (2018), “Basic models of economic reforms: foreign experience”, *Zbirnyk naukovykh prac Cherkas'kogo derzhavnogo tekhnologichnogo universitetu. Serija “Economichni nauki”*, vol. 49, pp. 5–16.
2. Nazarkevich, I. (2020), “State strategic planning and targeted programming of structural changes in the development of the real sector of the economy”, *Ukrains'kij zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 5, no. 2, pp. 251–259.
3. Shtan, M. (2021), “Theoretical conceptualization of structural policy of the state”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 59–63.
4. Barro, R. and Charles, R. (2011), “Macroeconomic Effects From Government Purchases and Taxes”, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 126(1), pp. 51–102.
5. Blanchard, O. and Perotti, R. (2002), “An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output”, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 117, pp. 1329–1368.
6. Clausen, V. and Hayo, B. (2005), “Monetary Policy in the Euro Area”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 1, pp. 349–364.
7. Hayo, B. and Mierzwa, S. (2021), “Legislative tax announcements and GDP: Evidence from the United States, Germany, and the United Kingdom”, *MAGKS Joint Discussion Paper Series in Economics 202125*, Philipps-University Marburg, Faculty of Business Administration and Economics, Department of Economics.
8. Hayo, B. and Uhl, M. (2014), “The Macroeconomic Effects of Legislated Tax Changes in Germany”, *Oxford Economic Papers*, vol. 66, pp. 397–418.
9. Mountford, A. and Uhlig H. (2009), “What are the Effects of Fiscal Policy Shocks?”, *Journal of Applied Econometrics*, vol. 24, pp. 960–992.
10. Nakamura, E. and Steinsson, J. (2014), “Fiscal Stimulus in a Monetary Union: Evidence from US Regions”, *American Economic Review*, vol. 104, pp. 753–792.
11. Ramey, V. (2011), “Identifying Government Spending Shocks: It's All in the Timing”, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 126, pp. 1–50.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2022 р.